

‘Quickscan natuurtoets woningbouw Nijrees-midden, Almelo’

*Inventarisatie en beoordeling van natuurwaarden in het
kader van natuurwet- en regelgeving*

COLOFON

Titel: **Quickscan natuurtoets Nijrees-midden, Almelo'**

Subtitel: Inventarisatie en beoordeling van natuurwaarden in het kader van natuurwet- en regelgeving

Projectcode: 08321

Status: Definitief

Datum: 25 november 2008

Auteur: Ing. J.G. Lindenholz

Veldonderzoek: Ing. J.G. Lindenholz

Redactie: Ing. M. Wallink

Opdrachtgever: BZJ.NU

Contactpersoon: Dhr. W. Bekke

EcoGroen Advies BV
Postbus 625
8000 AP Zwolle

T: 038 423 64 64

F: 038 423 64 65

I: www.ecogroen.nl

© EcoGroen Advies (2008)

Alles uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt mits onder vermelding van de bron:

Lindenholz, J.G. (2008). Quickscan natuurtoets Nijrees-midden, Almelo; Inventarisatie en beoordeling van natuurwaarden in het kader van natuurwet- en regelgeving. Rapport 08-321. EcoGroen Advies, Zwolle.

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding en doelstelling	1
1.2	Situatie en ontwikkeling	1
1.3	Algemene opzet	2
2	Gebiedsgericht natuurbeleid	3
2.1	Inleiding	3
2.2	Natuurbeschermingswet 1998	3
2.3	Nota Ruimte.....	4
3	Flora en fauna van het onderzoeksgebied	6
3.1	Methode.....	6
3.2	Flora	6
3.3	Zoogdieren	7
3.4	Broedvogels.....	9
3.5	Amfibieën, reptielen en vissen.....	11
3.6	Ongewervelden	12
4	Geraadpleegde bronnen	13

BIJLAGE:

I	Wettelijk kader
---------	-----------------

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

Aanleiding en doelstelling

In opdracht B.J.Z.NU (contactpersonen dhr. W.Bekke) heeft EcoGroen Advies BV een natuurtoets opgesteld ten behoeve van het nieuwbouwproject 'Nijrees-midden' aan de Nijreesdwarsweg te Almelo. De consequenties van de ingreep op de aanwezige natuurwaarden zijn getoetst aan de Flora- en faunawet en vigerend gebiedsgericht natuurbeleid

Het onderzoek is gebaseerd op een éénmalig veldbezoek, uitgevoerd op 16 oktober 2008 en een inventarisatie van bekende verspreidingsgegevens.

Gebiedsgericht natuurbeleid

Op basis van de ligging en aard van de ruimtelijke ingrepen wordt ingeschat dat de plannen geen negatieve effecten hebben op de in de omgeving aanwezige Habitatrichtlijngebieden, Vogelrichtlijngebieden, Beschermde natuurmonumenten, gebieden die vallen onder de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) of natuur buiten de EHS.

Aangetroffen en te verwachten soorten

- In het plangebied zijn geen beschermde plantensoorten of plantensoorten van de Rode Lijst aangetroffen of te verwachten;
- Schade aan de strikt beschermde vleermuizen dient te worden voorkomen. In de gebouwen zijn geschikte ruimten aangetroffen die kunnen dienen als vaste verblijfplaats voor vleermuizen. Aanvullend onderzoek zal moeten uitwijzen of daadwerkelijk vaste verblijfplaatsen aanwezig zijn. In de aanwezig bomen zijn geen geschikte holten aangetroffen die als vaste verblijfplaats kunnen dienen. Daarnaast hebben de voorgenomen plannen geen nadelige gevolgen op vlieg- en/ of jachtroutes en foeragerende vleermuizen;
- Verspreid in het plangebied zijn vaste verblijfplaatsen van enkele algemeen voorkomende, laag beschermde zoogdiersoorten aangetoond of te verwachten. In het plangebied is één uitwerpsel van de middelhoog beschermde Steenmarter aangetroffen. Naar verwachting vormt het plangebied geen belangrijke onderdeel van het leefgebied van Steenmarter;
- De aanwezige struiken en de gebouwen vormen broedgebied van diverse broedvogels van erven en struweel. Er zijn geen sporen aangetroffen van vogels met een vaste verblijfplaats (zoals uilen, spechten en roofvogels);
- Laag beschermde amfibieënsoorten als Bruine kikker en Gewone pad zijn overwinterend te verwachten in het plangebied;
- Er zijn geen reptielen, of beschermde vissen en ongewervelden aangetroffen of te verwachten.

Ontheffing Flora- en faunawet en compenserende en mitigerende maatregelen

- Het aanvragen van ontheffing annex artikel 75 van de Flora- en faunawet is voor flora, broedvogels, amfibieën, reptielen, vissen en ongewervelden niet aan de orde;
- Om schade aan vleermuizen te voorkomen zal gericht vleermuizenonderzoek uitgevoerd moeten worden met een 'batdetector'. Op deze wijze kan bepaald worden of de bebouwing - waar potentiële vaste verblijfplaatsen zijn aangetroffen - als verblijfplaats voor vleermuizen fungeert. Dit onderzoek kan vanaf mei volgend jaar (2009) plaatsvinden zie ook hs. 3.3;
- Om schade aan Steenmarter te voorkomen dient de sloop van de aanwezige bebouwing buiten het voortplantingseizoen (half maart tot en met augustus) plaats te vinden. In dat geval is het aanvragen van ontheffing annex artikel 75 van de Flora- en faunawet niet noodzakelijk;
- Verstoring van broedvogels dient te allen tijde voorkomen te worden. Dit houdt in dat in elk geval met de werkzaamheden gestart moeten worden buiten de periode van 15 maart tot ca. 15 juli. Overigens wordt voor het broedseizoen geen standaardperiode gehanteerd, maar is het van belang of een broedgeval wordt verstoord, ongeacht de datum. Als in de periode 15 juli - 15 november gestart wordt met de werkzaamheden dan is het van belang om na te gaan of bewoonde nesten van Houtduif aanwezig zijn binnen de invloedssfeer van de plannen;
- Voor de in het plangebied voorkomende zoogdieren en laag beschermde amfibieën geldt in voorliggende situatie automatisch vrijstelling en is geen ontheffing nodig.

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding en doelstelling

In opdracht van BJZ.NU (contactpersoon dhr. W. Bekke) heeft EcoGroen Advies BV een quickscan natuurtoets uitgevoerd ten behoeve van het nieuwbouwproject 'Nijrees-midden' aan de Nijreesdwarsweg te Almelo.

In verband met de op 1 april 2002 in werking getreden Flora- en faunawet en de thans geldende Natuurbeschermingswet 1998, is het noodzakelijk om vooraf te toetsen of ruimtelijke ingrepen en andere activiteiten niet conflicteren met aanwezige beschermde plant- en diersoorten en habitats.

In het voorliggende onderzoek worden, ten behoeve van de onderbouwing van de bestuurlijke planvorming, de consequenties in beeld gebracht van de voorgenomen ontwikkelingen en vindt toetsing plaats aan de Flora- en faunawet en vigerend gebiedsgericht natuurbeleid.

1.2 Situatie en ontwikkeling

Het plangebied ligt aan de zuidzijde van Almelo, direct grenzend aan de Nijreesingel (noordzijde) en deels grenzend aan het Nijreesbos (oosten). Het plangebied wordt doorsneden door de Nijreesdwarsweg. Met uitzondering van één woning wordt alle bebouwing gesloopt. Alle beplanting binnen het plangebied zal worden verwijderd. Oppervlaktewater is niet aanwezig.

De beoogde plannen bestaan uit de realisatie van vier 2-onderéénkapwoningen, 8 vrijstaande woningen en 42 geschakelde rijtjeswoningen. Daarnaast worden diverse parkeergelegenheden, groenstroken en een vijver gerealiseerd.

Figuur 1: Kaart met de ligging van het plangebied binnen de gele omlijning. Het rode blok geeft de locatie van de te behouden woning weer (Bron kaartondergrond: Google Earth).

1.3 Algemene opzet

Voorliggende quickscan is gebaseerd op één locatiebezoek uitgevoerd op 16 oktober 2008, beschikbare gebiedskennis, verspreidingsgegevens, beleidsstukken (zie geraadpleegde bronnen) en bekende ecologische principes.

Om inzicht te krijgen in de aanwezige natuurwaarden en beperkingen met betrekking tot de voorgenomen ingreep, zijn twee sporen gevolgd:

- Ten eerste is in kaart gebracht welk gebiedsgericht beleid uitwerking heeft in het gebied (hoofdstuk 2);
- Ten tweede is nagegaan welke beschermde planten- en diersoorten in het gebied voorkomen of kunnen voorkomen (hoofdstuk 3).

Uit de verzamelde informatie volgt een korte beschrijving van de te verwachten effecten op beschermde soorten en welke mitigerende (verzachtende of inpassings-) en compenserende maatregelen nodig zijn om aan de zorgplicht te voldoen en eventueel tot een ontheffingsverlening annex artikel 75 van de Flora- en faunawet te kunnen komen.

2 GEBIEDSGERICHT NATUURBELEID

2.1 Inleiding

In het kader van dit onderzoek wordt, naast de aanwezigheid van beschermde soorten, aandacht besteed aan gebieden met een beschermingsstatus. De volgende wet- en regelgeving is daarbij van belang:

- Natuurbeschermingswet, waarin o.a. opgenomen de Vogel- en Habitatrichtlijn;
- Nota Ruimte, in streekplannen uitgewerkt voor bescherming van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), ganzenfoerageergebied en weidevogelgebied.

De beschermingsregimes hebben tot doel de natuurwaarden in de betreffende gebieden veilig te stellen. In sommige situaties dienen ook ruimtelijke activiteiten buiten de begrenzing van deze gebieden getoetst te worden op mogelijke schadelijke uitstralende effecten.

In de onderstaande paragrafen wordt kort ingegaan op de eventuele effecten die de geplande werkzaamheden kunnen hebben op nabijgelegen gebieden met een beschermingsstatus.

2.2 Natuurbeschermingswet 1998

In de Natuurbeschermingswet 1998 is de bescherming geregeld van Habitat- en Vogelrichtlijngebieden -tezamen 'Natura 2000-gebieden' genoemd- en Beschermde Natuurmonumenten (Ministerie van LNV 2008).

Europese Habitatrichtlijngebieden

Habitatrichtlijngebied 'Wierdense Veld' ligt op een afstand van ruim 9 kilometer van het plangebied. Het Wierdense veld is een restant van een ooit uitgestrekt veenlandschap in Twente. Het gebied is aangemeld vanwege de aanwezige natte heidevegetatie en hoogveenrestanten. Daarnaast komt droge heide voor.

De habitats waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn opgesteld blijken - afhankelijk van het type - vooral gevoelig voor factoren als versnippering, vermesting, verzilting, vernatting, verdroging, verstoring en betreding (bron: www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/). Echter gezien de afstand en de aard van de beoogde ingreep, zijn geen negatieve effecten te verwachten op de natuurwaarden van Habitatrichtlijngebied Wierdense Veld.

Europese Vogelrichtlijngebieden

Het meest dichtbij gelegen Vogelrichtlijngebied (en tevens Habitatrichtlijngebied) is 'Engbertsdijksvenen' op een afstand van circa 11 kilometer. Engbertsdijksvenen is een restant van een voormalig hoogveen met nog enkele actieve hoogveenkernen, natte heide en enkele berkenbossen.

Vogelsoorten waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn opgesteld zijn Geoorde fuut, Toendrarietgans en Kraanvogel. Als belangrijk foerageergebied voor genoemde soorten wordt aangetast - ook al ligt het buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied - kan er sprake zijn van een externe werking met negatieve effecten. Gezien het ontbreken van geschikt biotoop van de genoemde soorten, onder andere door de ligging van het plangebied nabij bebouwing en een drukke weg, is in het plangebied geen sprake van geschikt foerageergebied.

Tevens zijn gezien de afstand, de terreingesteldheid en de aard van de ingreep, als gevolg van de beoogde plannen, geen negatieve effecten op beschermde natuurwaarden van 'Engbertsdijksvenen' te verwachten.

Beschermd Natuurmonument

Op een afstand van circa 4 kilometer van het plangebied bevindt zich het Beschermd Natuurmonument 'Heideterreinen Twickel'. Dit gebied bestaat uit natte heideterreinen, vennen en broekbossen met aan de randen loof- en naaldbossen.

Gezien de grote afstand tot het plangebied en de aard van de voorgenoemen ontwikkeling zijn negatieve effecten op Beschermde Natuurmonumenten niet te verwachten.

2.3 Nota Ruimte

De Nota Ruimte is één van de nota's waarin de visie van het Rijk over natuur en landelijk gebied is vastgelegd. De nota richt zich op het behoud, herstel en ontwikkeling van wezenlijke natuurlijke kenmerken en waarden. Vanuit deze doelstelling is ondermeer de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), ganzenfoerageergebied en weidevogelgebied aangewezen.

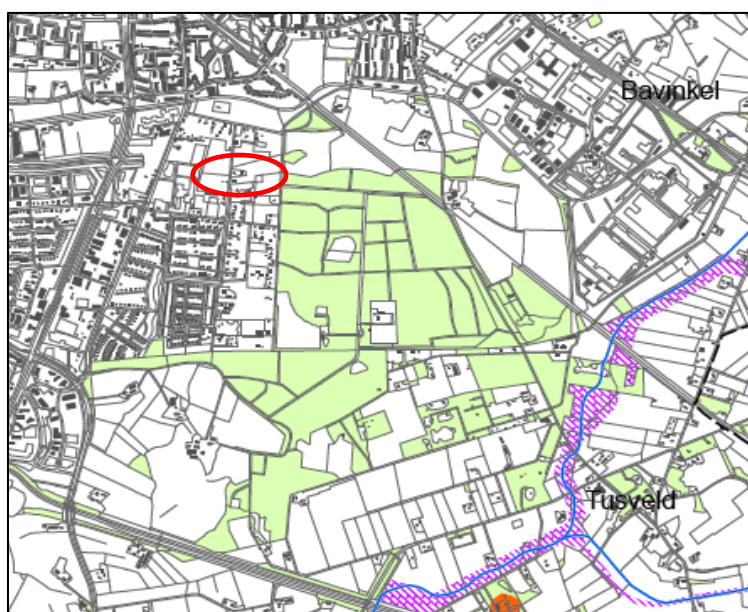
De Nota Ruimte is een zogeheten planologische kernbeslissing (PKB). Het Rijk verwacht dat provincies en gemeenten de Nota laten doorwerken in hun ruimtelijke plannen, zoals het streekplan en het bestemmingsplan.

Ecologische hoofdstructuur

De EHS is door de Provincie Overijssel weergegeven op de plankaart 3 - Natuurbeleidskaart - behorend bij Streekplan Overijssel 2000+. Daarnaast is Provincie Overijssel momenteel bezig met het herbegrenzen van de EHS. De conceptkaart van deze herbegrenzing is op 11 september 2007 door gedeputeerde staten vastgesteld (Provincie Overijssel 2007).

Uit de voorgenoemde kaarten blijkt dat het plangebied op ongeveer twee kilometer afstand van de EHS is gelegen, zie figuur 2. Gezien deze afstand en de aard en omvang van de voorgenoemen ontwikkeling zijn negatieve effecten op wezenlijke kenmerken en waarde van de dichtstbijzijnde provinciale EHS gebieden niet te verwachten.

Het plangebied grens aan het aan het Nijreesbos. Dit bosgebied valt niet onder de provinciale EHS, zie het kader op de volgende pagina.

Figuur 2: Ligging van de EHS (paarse arcering) ten opzichte van het plangebied (rood omcirkeld). De lichtgroene arcering betreft de categorie 'bestaand bos en natuurgebied buiten de EHS'. Op deze kaart ontbreekt de recent aangelegde weg Nijreesingel. (bron kaart-ondergrond: Concept herbegrenzing EHS Overijssel).

Nijreesbos

Het meest oostelijk gelegen deel van het plangebied grenst op korte afstand aan een bosgebied: het 'Nijreesbos'. Na verwachting zal er als gevolg van de voorgenomen plannen een toename zijn van recreatieve uitloop in dit bosgebied, waar namelijk diverse wandel- en fietsroutes aanwezig zijn. Het gebied fungeert in de huidige situatie als een recreatief uitloophoofgebied voor Almelo.

In figuur 2 is een uitsnede van de conceptbegrenzing van de EHS weergegeven. Te zien is dat het Nijreesbos valt aangeduid is als 'bestaand bos- en natuurgebied'. Dit gebied valt echter niet onder de provinciale EHS (zowel voor als na de herbegrenzing). Het valt namelijk onder de categorie 'overige gebieden *buiten* de EHS'.

Natuur buiten de EHS

In het Streekplan Overijssel 2000+ van de Provincie Overijssel (Provincie Overijssel 2008; Groenloket Overijssel) wordt waardevolle natuur buiten de EHS aangegeven als 'weidevogelgebied' of 'ganzengebied en/of gebied voor andere wintergasten'. Het streekplanbeleid is er op gericht om de condities in die gebieden te handhaven voor de instandhouding van weidevogel- en ganzenpopulaties (waterpeil, openheid en rust). Hoewel dit op basis van vrijwilligheid gebeurt, wordt van de gemeente verlangd dat zij haar ruimtelijk beleid richt op het instandhouden van natuurwaarden buiten de EHS.

Het plangebied heeft geen betekenis als weidevogelgebied, ganzenfoerageergebied of gebied voor wintergasten. Dergelijke gebieden liggen ook niet in de directe omgeving. Van aantasting van belangrijke natuurgebieden buiten de EHS is in deze situatie geen sprake.

3 FLORA EN FAUNA VAN HET ONDERZOEKSGBIED

3.1 Methode

Op 16 oktober 2008 is een veldbezoek aan het plangebied gebracht. Tijdens het bezoek is aandacht besteed aan de beschermde soorten binnen de Flora- en faunawet (FFW) en vooral aan de juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2 en 3) die ontheffingsplichtig zijn. Voor zover mogelijk zijn de volgende soortgroepen geïnventariseerd: hogere planten, zoogdieren, vogels, amfibieën, reptielen, vissen en ongewervelden. Daarnaast is op basis van de terreingesteldheid, bekende verspreidingsgegevens (zie 'geraadpleegde bronnen') en 'expert judgement', een uitspraak gedaan over mogelijk aanwezige beschermde soorten.

In dit hoofdstuk worden de onderzochte soortengroepen beschreven die in het plangebied en de directe omgeving zijn aangetroffen en te verwachten. De relevante soorten worden in de onderstaande tekst kort toegelicht. Een toelichting op de beschermingsstatus is gegeven in bijlage I.

3.2 Flora

Tijdens het veldonderzoek zijn binnen het plangebied geen beschermde plantensoorten en soorten van de Rode Lijst aangetroffen. Uit de meest recente gegevens van het Natuurloket (11 november 2008) blijkt dat in de kilometerhokken (X:241/Y:483 en X:242/Y:483) waarin het plangebied is gelegen in totaal twee laag beschermde soorten (FFW tabel 1) en één soort van de Rode Lijst bekend is. Waarschijnlijk gaat het hier onder andere om de laag beschermde Brede wespenorchis en Gewone vogelmelk voorkomend in het nabijgelegen 'Nijreesbos' (Provincie Overijssel 2000).

Voor zowel laag beschermde soorten als soorten van de Rode Lijst geldt echter automatisch vrijstelling van artikel 8 en 13 van de Flora- en faunawet.

In het plangebied zijn vooral soorten van vochtige, bemeste graslanden en van storingsmilieus aangetroffen. Aangetroffen soorten zijn onder andere Gewone paardenbloem, Witte klaver, Grote brandnetel, Kruidende boterbloem, Grote vossenstaart, Vertakte leeuwentand, Gewoon duizendblad, Rode klaver, Perzikkruid, Pitrus, Ridderzuring, Kroppaar en Grote weegbree.

De groenstructuren in het plangebied bestaan uit soorten die kenmerkend zijn voor droge bossen zoals Ruwe berk, Zomereik, Eenstijlige meidoorn en braamstruweel. Daarnaast zijn in de tuinen van de woningen diverse gecultiveerde planten aanwezig.

Gezien de terreingesteldheid en de resultaten van het uitgevoerde veldwerk worden geen beschermde en bedreigde plantensoorten verwacht in het plangebied. Een ontheffing is hier voor flora niet aan de orde.

→ *Het aanvragen van ontheffing annex artikel 75 van de Flora- en faunawet en het verrichten van compenserende/ mitigerende maatregelen is voor flora niet aan de orde.*

3.3 Zoogdieren

Vleermuizen

Alle vleermuizen zijn opgenomen in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn en tabel 3 van de Flora- en faunawet en daardoor strikt beschermd.

Vaste verblijfplaatsen

De meest strikte bescherming gaat uit naar de verblijfplaatsen van vleermuizen. Verblijfplaatsen bevinden zich in donkere en voor vleermuizen bereikbare ruimten in bomen, huizen, kelders etc.

Gedurende het velonderzoek is specifiek gelet op dergelijke ruimten. Hieruit komt naar voren dat in de aanwezige bebouwing ruimtes aanwezig zijn, die geschikt zijn als vaste verblijfplaats voor vleermuizen. Aanwezige kieren en spleten kunnen als invliegopeningen dienen naar een verblijfplaats tussen de spouwmuur. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of de te slopen bebouwing daadwerkelijk als vaste verblijfplaats wordt gebruikt. Vleermuizenonderzoek dient verspreid door het jaar, op minimaal twee momenten, plaats te vinden. Zie voor nadere informatie onderstaand kader.

Gericht vleermuizenonderzoek

Zodra geschikte verblijfplaatsen voor vleermuizen worden vermoed die als gevolg van werkzaamheden schade kunnen ondervinden, dient in het daarvoor geschikte seizoen (mei - september) nachtelijke onderzoek te worden uitgevoerd. Vaste verblijfplaatsen kunnen aanwezig zijn in de vorm van kraamkolonies/ zomerverblijven (mei - half juli), baltslocaties en paarverblijven (half augustus - september) en winterverblijven (half oktober- begin april). De genoemde perioden zijn globaal en kunnen afhankelijk van het weer wat eerder of later in het seizoen liggen.

Met behulp van een zogenaamde 'batdetector' kunnen de ultrasone geluiden van vleermuizen voor de mens hoorbaar gemaakt worden en kunnen verschillende soorten op naam worden gebracht. Vaste verblijfplaatsen kunnen gelokaliseerd worden aan de hand van zichtwaarnemingen van in- en uitvliegende exemplaren.

Het is niet mogelijk onderzoek in de maanden november - april uit te voeren in verband met de winterslaap van deze dieren. Ze zijn dan niet alleen inactief, maar 'huizen' bovendien vaak op andere locaties dan gedurende het zomerhalfjaar. Het onderzoek naar kraamkolonies/ zomerverblijven en vliegroutes vindt plaats in de periode mei - half juli, onderzoek naar baltslocaties en paarverblijven van half augustus tot september. Onderzoek naar winterverblijven wordt meestal begin oktober uitgevoerd.

Afhankelijk van het moment van slopen of kappen kan een geschikte periode van onderzoek gekozen worden.

In de aanwezige bomen zijn geen geschikte holten aangetroffen die als vaste verblijfplaats kunnen dienen.

Potentiële vliegroutes

Van veel vleermuissoorten is bekend dat zij gedurende lange tijd gebruik kunnen maken van dezelfde structuren voor de oriëntatie en daarlangs van hun verblijfplaats naar de foerageergebieden trekken. Vanwege dit traditiegetrouwe gedrag van vleermuizen vormen bepaalde lijnvormige structuren (b.v. rijen woningen en singels) een belangrijk onderdeel van een vliegroute. Wanneer alternatieve structuren ontbreken zijn dergelijke structuren 'onmisbaar' en kunnen zodoende beschermd zijn. In het plangebied ontbreken onmisbare opgaande lijnvormige structuren die als vliegroute voor vleermuizen kunnen fungeren. Als gevolg van de voorgenomen plannen zullen dan ook geen voor vleermuizen 'onmisbare' lijnvormige structuren verdwijnen.

Potentieel foerageergebied

Foerageergebied van vleermuizen geniet binnen de Flora- en faunawetgeving geen juridische bescherming, tenzij het onmisbaar is voor het voortbestaan van een populatie. Het plangebied wordt mogelijk beperkt als foerageergebied gebruikt door soorten als Gewone dwergvleermuis en Laatvlieger. Na realisatie van de beoogde plannen zal het plangebied beperkt geschikt blijven als foerageergebied van vleermuizen. Daarnaast is er in de omgeving (onder andere nabij het 'Nijreesbos') van het plangebied voldoende foerageergebied voor vleermuizen aanwezig.

- *Omdat potentiële vaste verblijfplaatsen van vleermuizen aanwezig zijn in de aanwezige bebouwing, is aanvullend onderzoek naar vleermuizen is noodzakelijk;*
- *Als gevolg van de voorgenomen werkzaamheden vindt geen aantasting plaats van (potentieel) belangrijke vliegroutes en foerageergebied.*

Steenmarter

Tijdens het veldbezoek is specifiek gelet op de aanwezigheid van sporen, zoals pootafdrukken, uitwerpselen en vraatsporen, die kunnen duiden op het voorkomen van de middelhoog beschermde Steenmarter (FFW tabel 2). Hierbij is in het plangebied één verse uitwerpsel van Steenmarter aangetroffen. Daarnaast is bij de eigenaar van het te behouden huis navraag gedaan naar Steenmarter. De bewoner meldde dat Steenmarter zo nu en dan aanwezig is in en in de omgeving van het plangebied.

Omdat naast het uitwerpsel geen andere sporen van Steenmarter zijn aangetroffen, lijkt het plangebied beperkt van belang te zijn voor Steenmarter. Binnen hun leefgebied kunnen Steenmarters tientallen schuilplaatsen hebben in takkenhopen, boomholtes, dichte struwelen, op zolders en in kruipruimten; slechts een gering aantal (3-5) hiervan wordt regelmatig gebruikt (Lange *et al.* 2003).

Om mogelijke schade aan Steenmarter te voorkomen dient de sloop van de aanwezige bebouwing buiten het voortplantingseizoen (half maart tot en met augustus) plaats te vinden. In dat geval is het aanvragen van ontheffing annex artikel 75 van de Flora- en faunawet niet noodzakelijk.

- *Het aanvragen van ontheffing annex artikel 75 van de Flora- en faunawet en het verrichten van compenserende maatregelen is voor Steenmarter niet aan de orde mits de bebouwing buiten het voortplantingseizoen (half maart tot en met augustus) wordt gesloopt.*

Overige zoogdieren

Met name aan de randen van het plangebied kunnen vaste verblijfplaatsen van laag beschermde zoogdieren als Egel, Wezel, Mol, Haas, Bosmuis, Rosse woelmuis, Tweekleurige bosspitsmuis, Veldmuis en Huispitsmuis (allen FFW tabel 1) aanwezig zijn. Mogelijk komt in de bebouwing de niet beschermde Huismus voor. Geschikte vaste verblijfplaatsen voor zwaardere beschermde soorten ontbreken binnen het plangebied. Zo ontbreekt potentieel leefgebied voor bijvoorbeeld de strikt beschermde Waterspitsmuis. Rijk begroeide, niet onderhouden oevers ontbreken namelijk in of langs de rand van het plangebied.

- *Bij de planrealisatie kunnen verblijfplaatsen van enkele algemene en laag beschermde kleine zoogdieren verloren gaan. Het aanvragen van een ontheffing is voor deze soorten hier echter niet aan de orde, omdat automatisch vrijstelling van de verbodsartikelen 9 en 11 uit de Flora- en faunawet geldt.*

Schade aan de algemene en laag beschermde zoogdieren kan - indien de planning van de werkzaamheden dit toelaat - geminimaliseerd worden door de bouwkegel bouwrijp te maken buiten de voortplantingsperiode (maart tot augustus). De minst schadelijke periode is september tot december (mits vorstvrij).

3.4 Broedvogels

Aangezien slechts één veldbezoek is uitgevoerd - buiten het broedseizoen van bijna alle vogels-, was het niet mogelijk een volledige broedvogelinventarisatie uit te voeren. Op basis van het veldbezoek in combinatie met de terreingesteldheid, bekende verspreidingsgegevens en 'expert judgement' is echter een goede uitspraak te doen over de aangetroffen c.q. te verwachten soortensamenstelling.

Alle broedvogels zijn gedurende het broedseizoen beschermd en mogen in deze periode niet verstoord of geschaad worden. Voor verstoring van broedvogels in het broedseizoen is alleen in uitzonderlijke gevallen ontheffing annex art. 75 van de Flora- en faunawet te verkrijgen. Als broedseizoen wordt gehanteerd: periode van nestbouw, periode van broed op de eieren en de periode dat de jongen op het nest gevoerd worden (Van Heusden & Vreugdenhil 2006).

Jaarrond beschermde broedvogels

Op dit moment zijn van de volgende soorten de nestlocaties en hun functionele omgeving jaarrond beschermd: Bosuil, Steenuil, Kerkuil, Ransuil, Groene specht, Zwarte specht, Grote bonte specht en nesten van in bomen broedende roofvogelsoorten.

Soorten met een jaarrond beschermde nestplaats zijn binnen de planlocatie niet aangetroffen. Tevens zijn geen nesten van soorten aangetroffen waar na de op handen zijnde wetswijziging een ontheffing voor moet worden aangevraagd (zie ook onderstaand tekstkader).

Op handen zijnde wetswijziging

Door een op handen zijnde wetswijziging vallen ook nesten van Blauwe reiger, Boerenzwaluw, Gierzwaluw, Grote gele kwikstaart, Huiszwaluw, Kleine bonte specht, Middelste bonte specht, Oehoe, Raaf, Rode wouw, Roek, Slechtvalk, Torenavalk, Wespandief, Zeearend, Zwarte kraai, en Zwarte wouw binnenkort onder de definitie van 'vaste rust- of verblijfplaatsen' in artikel 11 van de Flora- en faunawet. Deze nesten zijn, voor zover ze niet permanent verlaten zijn, jaarrond beschermt. Daarom is na ingang van deze wetswijziging een ontheffing annex art. 75 van de Flora- en faunawet nodig wanneer nestlocaties van deze soorten worden verwijderd of verstoord.

→ *Jaarrond beschermde nestplaatsen van broedvogels ontbreken in het plangebied. Het aanvragen van ontheffing en het verrichten van mitigerende en compenserende maatregelen is voor jaarrond beschermde broedvogels niet aan de orde.*

Overige broedvogels

De bosschages in en langs de rand van het plangebied vormen geschikt broedbiotoop voor algemene broedvogels als Groenling, Merel, Vink, Putter, Houtduif, Zwartkop, Winterkoning en Roodborst. Daarnaast is in de bebouwing broedgelegenheid aanwezig, bijvoorbeeld voor een soort als Huismus.

Meerwaarde voor Huismussen

De Huismus is de afgelopen decennia sterk in aantal achteruit gegaan; sinds 5 november 2004 is de soort op de Rode Lijst van bedreigde vogelsoorten opgenomen. Vergeleken met 1960 is de populatie gehalveerd.

Eén van de belangrijkste oorzaken van de achteruitgang is het verdwijnen van nestgelegenheid en openbaar groen.

Naast het realiseren van openbaar groen kan het realiseren van vervangende nestruimte veel meerwaarde opleveren voor Huismus. Het bedrijf Waveka verkoopt al jaren huismussenpannen en grote dakpanfabrikanten als Lafarge en Koramic kunnen door hen gemaakte dakpantypen op verzoek uitvoeren in een nestpan-variant voor gierzwaluwen (platte ovale opening) of huismussen (ronde opening), hoewel dit niet voor alle typen kan.

(Bron: www.vogelbescherming.nl (Actieplan voor de Huismus) en www.waveka.nl)

Geconcludeerd wordt dat - door de realisatie van de plannen - voor alle te verwachten soorten de 'gunstige staat van instandhouding' of de huidige populatiegrootte niet in gevaar zal komen. Dit vanwege het feit dat in de omgeving voldoende broedgebied aanwezig blijft en deze soorten in de regio relatief algemeen voorkomen.

Het is veelal niet mogelijk ontheffing te verkrijgen voor verbodsbepalingen die gelden voor broedvogels. Er mogen daarom geen activiteiten worden ondernomen op locaties waar nesten of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van de vogels aanwezig zijn. Werkzaamheden die broedbiotopen van vogels verstoren of beschadigen dienen buiten het broedseizoen van de aanwezige vogels te worden gestart. Voor de (mogelijk) aanwezige soorten kan de periode tussen 15 maart en 15 juli worden aangehouden als broedseizoen. De broedperiode verschilt per soort en in het kader van de Flora- en faunawet wordt voor het broedseizoen geen standaardperiode gehanteerd. Van belang is of een broedgeval wordt verstoord, ongeacht de datum.

Als in de periode 15 juli - 15 november gestart wordt met de werkzaamheden dan is het van belang om na te gaan of bewoonde nesten van Houtduif aanwezig zijn in de invloedssfeer van de plannen. Houtduif kan namelijk broeden tot 15 november. Een straal van ca. 20 meter rondom de nestplaats wordt gezien als beïnvloedingszone waarbinnen verstoring op de meeste algemene broedvogels optreedt (waaronder Houtduif).

→ *Werkzaamheden die broedbiotopen van vogels verstoren of beschadigen dienen te allen tijde te worden voorkomen. Dit is mogelijk door gefaseerd te werken en de uitvoering in elk geval op te starten buiten het broedseizoen van aanwezige vogels.*

3.5 Amfibieën, reptielen en vissen

Amfibieën

Gezien het ontbreken van (permanent) oppervlaktewater kan voortplanting van amfibieën in het plangebied worden uitgesloten. Aanwezige ruigte en strooisellaag worden mogelijk als overwinteringsgebied gebruikt door laag beschermde soorten als Bruine kikker en Gewone pad (beide FFW tabel 1).

Zwaardere beschermde soorten worden gezien het ontbreken van geschikt biotoop en bekende verspreidingsgegevens (RAVON & waarneming.nl) niet verwacht.

Door de beoogde werkzaamheden vindt mogelijk aantasting plaats van overwinteringshabitat van Gewone pad en/ of Bruine kikker. Het betreft hier zogenaamde algemene, laag beschermde soorten (FFW tabel 1) waarvoor in deze situatie automatisch een vrijstelling geldt van de verbodsartikelen 9, 11 en 12 van de Flora- en faunawet. Ontheffing annex artikel 75 van de Flora- en faunawet hoeft derhalve voor deze soorten niet aangevraagd te worden.

Wel is het wenselijk om rekening te houden met deze kwetsbare soortgroep. Zo kunnen effecten op overwinterende amfibieën - mits de planning van de werkzaamheden dit toelaat - geminimaliseerd worden door de werkzaamheden uit te voeren buiten de overwinteringsperiode van amfibieën. De maanden september en oktober zijn in de regel het meest geschikt (minst schadelijk) voor het uitvoeren van werkzaamheden op zowel het land als in/ nabij water.

Reptielen

Er zijn geen reptielen aangetroffen in het plangebied. Gezien de terreingesteldheid en bekende verspreidingsgegevens zijn deze ook niet te verwachten (Natuurloket & RAVON).

Vissen

Vanwege de afwezigheid van oppervlaktewater kan het voorkomen van vissen worden uitgesloten in het plangebied.

→ *Het aanvragen van ontheffing annex art. 75 van de Flora- en faunawet en het verrichten van compenserende/ mitigerende maatregelen is voor amfibieën, reptielen en vissen niet aan de orde.*

3.6 Ongewervelden

Dagvlinders en libellen

Het moment van het veldbezoek - buiten het voortplantingsseizoen van bijna alle dagvlinders en libellen - was niet geschikt om deze soortgroepen betrouwbaar te inventariseren. Beschermd vlinder- en libellensoorten zijn echter voor hun voortplanting gebonden aan zeer specifieke habitats. Wegens het ontbreken van dergelijke habitats worden in deze groep geen beschermde soorten verwacht.

Mieren

In het plangebied zijn geen nestkoepels van beschermde mierensoorten aangetroffen. Beschermd mierensoorten zijn voornamelijk gebonden aan droge, open (naald)bossen en heideterreinen. Beide biotopen ontbreken in het plangebied.

Kevers

In Nederland komen/ kwamen vijf beschermde keversoorten voor. Juchtleerkever, Heldenbok en Brede geelgerande waterroofkever zijn al sinds de jaren '70 niet meer in Nederland waargenomen (Huijbregts 2003). Twee beschermde keversoorten komen nog wel voor in Nederland (Vliegend hert en Gestreepte waterroofkever). Binnen het plangebied is echter geen geschikt biotoop aanwezig voor deze soorten.

→ *Het aanvragen van een ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet en het verrichten van mitigerende en compenserende maatregelen is voor ongewervelden niet aan de orde.*

4 GERAADPLEEGDE BRONNEN

Broekhuizen S., A. Hoekstra V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen (1992). Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Stichting Uitgeverij KNNV.

Groenloket Overijssel (<http://www.geoide.nl/groenloketoverijssel/>).

Heusden W.R.M. van & S.J. Vreugdenhil (2006). Handreiking Flora- en faunawet. Voor werkzaamheden en activiteiten in het kader van bestendig gebruik, bestendig beheer en onderhoud en ruimtelijke inrichting en ontwikkeling. Dienst Landelijk Gebied, Ministerie van LNV.

Huijbregts H. (2003). Beschermde kevers in Nederland (Coleoptera). Nederlandse faunistische mededelingen 19

Lange R., R. Twisk A. Van winden & A. van Diepenbeek (2003) Zoogdieren van West-Europa. Stichting Uitgeverij van de KNNV en VZZ i.s.m. Vereniging Natuurmonumenten.

Limpens H., K. Mostert & W. Bongers (red.) (1997). Atlas van de Nederlandse vleermuizen, Stichting Uitgeverij van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.

Ministerie van LNV (2004). Besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit TRCJZ/2004/5727, houdende vaststelling van rode lijsten flora en fauna.

Ministerie van LNV (2008). Natura 2000-gebieden. (www.synbiosys.alterra.nl/natura2000)

Natuurloket (www.natuurloket.nl)

Nöllert A. & C. Nöllert (1992). Amfibieëngids van Europa.

Provincie Overijssel (www.prv-overijssel.nl).

Provincie Overijssel (2000). Atlas van de flora van Overijssel. Een overzicht van de verspreiding van wilde plantensoorten in de provincie Overijssel betreffende de periode 1975-1998. Zwolle.

Provincie Overijssel (2007). Conceptkaart herbegrenzing PEHS (www.gisopenbaar.overijssel.nl).

Provincie Overijssel (2008). Streekplan Overijssel 2000+; Plannen voor Ruimte, Water en Milieu. Streekplan met wijzigingen tot mei 2008. Provinciale Staten van Overijssel.

RAVON, Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland. (www.ravon.nl)

SOVON Vogelonderzoek Nederland (1996). Broedvogels inventariseren in Proefvlakken, Handleiding Broedvogel Monitoring (BMP). SOVON, Beek-Ubbergen.

SOVON Vogelonderzoek Nederland (2002). Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998 tot 2000. - Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij en European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Sparreboom V.M. (red.) (1981). De amfibieën en reptielen van Nederland, België en Luxemburg.

Waarneming.nl (website met soortenwaarnemingen in Nederland).

BIJLAGE

BIJLAGE I: WETTELIJK KADER

Flora- en faunawet

Inleiding

Sinds 1 april 2002 is de Flora- en faunawet van kracht. Met de Flora- en faunawet (Ffwet) is beoogd een geïntegreerd soortenbeschermingsregime te creëren dat voldoet aan de internationale verplichtingen. Doordat het verkrijgen van ontheffing en vrijstelling slechts mogelijk was onder bepaalde voorwaarden, werd de Flora- en faunawet na de inwerkingtreding al snel als belemmerend ervaren in het maatschappelijke verkeer.

De belemmerende factoren werden met name veroorzaakt, door het afwegingskader, dat ook voor zeer algemeen voorkomende soorten gold als b.v. Mol, Veldmuis, Bosmuis en Konijn. Dit zorgde voor onnodige belemmeringen van werkzaamheden en veel administratieve lastendruk.

Vanaf 23 februari 2005 is een wetwijziging van kracht geworden waarbij de mogelijkheden verruimd zijn voor het verlenen van ontheffing/ vrijstelling van de verbodsbepalingen in het kader van de Ffwet. Dit geldt met name voor de algemeen voorkomende soorten.

Beschermde dier- en plantensoorten

Beschermde inheemse planten- en diersoorten zijn bij algemene maatregel van bestuur aangewezen. Het zijn soorten die van nature in Nederland voorkomen en die in hun voortbestaan worden bedreigd of het gevaar lopen in hun voortbestaan te worden bedreigd. Ook zijn soorten aangewezen die niet noodzakelijkerwijs in hun voortbestaan worden bedreigd, maar wel bescherming genieten ter voorkoming van overmatige benutting.

De volgende diersoorten zijn beschermd volgens de Ffwet:

- 1) Alle van nature in Nederland voorkomende soorten *zoogdieren*, met uitzondering van gedomesticeerde dieren en met uitzondering van de zwarte rat, de bruine rat en de huismuis;
- 2) Alle van nature op het Europese grondgebied van de Lidstaten van de Europese Unie voorkomende soorten *vogels* met uitzondering van gedomesticeerde vogels;
- 3) Alle van nature in Nederland voorkomende soorten *amfibieën en reptielen*;
- 4) Alle van nature in Nederland voorkomende soorten *vissen*, met uitzondering van de soorten waarop de Visserijwet 1963 van toepassing is.
- 5) Een aantal ongewervelden (o.a. insecten, libellen en kevers) die in hun voortbestaan bedreigd zijn of het gevaar lopen in hun voortbestaan te worden bedreigd.

Verbodsbepalingen

De Ffwet kent een groot aantal verbodsbepalingen die samenhangen met ruimtelijke ingrepen, plannen en projecten. De verbodsbepalingen betreffende planten op hun groeiplaats zijn opgenomen in artikel 8 van de Ffwet. De verbodsbepalingen betreffende dieren in hun natuurlijke leefomgeving zijn vermeld in artikel 9 tot en met 12 (zie kader). In hoeverre de verbodsbepalingen van toepassing zijn is afhankelijk van het beschermingsregime waartoe de soort behoort.

Algemene verbodsbepalingen voor beschermde inheemse soorten dieren en planten. Flora- en faunawet, artikelen 8 t/m 12.

Art. 8:	Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.
Art. 9:	Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.
Art. 10:	Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.
Art. 11:	Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.
Art. 12:	Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Drie beschermingsregimes planten- en diersoorten

Met ingang van het wijzigingsbesluit artikel 75 zijn drie verschillende beschermingsregimes van kracht, mede afhankelijk van de zeldzaamheid van de soort en de status in Europese richtlijnen. In alle gevallen is onverminderd de zorgplicht van toepassing:

'Ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora en fauna kunnen worden veroorzaakt, is verplicht dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of voorzover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of na te laten.'

Tabel 1 'Algemene soorten'

Onder deze groep vallen o.a. alle algemeen voorkomende beschermde zoogdieren, amfibieën en vaatplanten (in totaal 43 soorten). Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als bestendig beheer en onderhoud, bestendig gebruik of ruimtelijke ontwikkelingen, geldt een vrijstelling voor deze soorten voor overtreding van de artikelen 8 t/m 12 van de Ffwet en hoeft geen ontheffing aangevraagd te worden.

Tabel 2 'Overige soorten (gedragscode)'

Onder deze groep vallen een aantal minder algemene soorten (in totaal 101) en vogels. Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als bestendig beheer en onderhoud, bestendig gebruik of ruimtelijke ontwikkelingen, geldt een vrijstelling voor deze soorten voor overtreding van de artikelen 8 t/m 12 van de Ffwet, mits de activiteiten worden uitgevoerd op basis van een gedragscode. De gedragscode moet door een sector of ondernemer zelf opgesteld worden en ingediend voor goedkeuring door de minister van LNV. De gedragscode geeft richtlijnen aan om schade aan de soort te voorkomen of te minimaliseren (Artikel 16c wijzigingsbesluit).

Voorheen was nooit vrijstelling mogelijk voor van nature voorkomende vogelsoorten. Nu kan alleen vrijstelling verkregen worden indien:

- sprake is van belang a) t/m d);
- sprake is van onopzettelijk verstoren (artikel 10) in geval van bij de wet genoemde belangen, en er geen wezenlijke invloed (significante effecten) is;
- In geval van belang g), behalve in de periode 15 maart-15 juli.

Tabel 3 'Soorten van Bijlage I AMvB Artikel 75 / soorten van Habitatrichtlijn Bijlage IV'

Onder de eerste groep vallen met name soorten die een kwetsbare status hebben (in totaal 37 soorten) en vogels (in geval niet gewerkt wordt met een gedragscode). Ze hebben een vergelijkbare bescherming als soorten van Habitatrichtlijn Bijlage IV. Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als ruimtelijke ontwikkeling, is voor deze soorten ontheffing van de artikelen 8 t/m 12 van de Ffwet altijd noodzakelijk. De ontheffingsaanvraag wordt getoetst aan drie criteria:

1. er is sprake van een in of bij de wet genoemd belang¹;
2. er is geen alternatief;
3. de activiteiten doen geen afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van de soort.

De laatste twee criteria worden in het wijzigingsbesluit samengevat als 'zorgvuldig handelen', waarbij elke vorm van schade aan de soort voorkomen moet worden. Aan alle drie criteria moet gelijktijdig voldaan worden.

Voor activiteiten in het kader van bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en bosbouw en bestendig gebruik, is het niet mogelijk voor artikel 10 van de Ffwet een ontheffing te verkrijgen. Voor de artikelen 8, 9, 11 en 12 geldt wel een vrijstelling, mits activiteiten worden uitgevoerd op basis van een door de minister van LNV goedgekeurde gedragscode.

Rode lijsten

De Minister van LNV heeft ter uitvoering van de bepalingen in artikelen 1 en 3 van het Verdrag van Bern een aantal Rode lijsten voor bedreigde en kwetsbare soorten dieren en planten gepubliceerd². Voor Rode lijst-soorten heeft de overheid zich verplicht onderzoek en werkzaamheden te bevorderen die nodig zijn voor bescherming en beheer. Het voorkomen van een soort op de Rode Lijst heeft geen wettelijke beschermingsstatus tot gevolg. Opname op de Rode Lijst zegt alleen iets over de zeldzaamheid en populatieontwikkelingen van de betreffende soorten.

Natuurbeschermingswet 1998

Op 1 oktober 2005 is de gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 in werking getreden. Vanaf dat moment heeft Nederland de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn in nationale wetgeving verankerd. Nederland zal aan de hand van een vergunningstelsel de zorgvuldige afweging waarborgen rond projecten die gevolgen kunnen hebben voor Natura 2000-gebieden. Deze vergunningen worden verleend door de provincies of door de Minister van LNV. Daarnaast zal Nederland in de komende jaren voor alle gebieden die samen Natura 2000 vormen, beheerplannen opstellen.

In deze samenvatting zijn alleen de meest relevante onderdelen van de wetgeving vereenvoudigd weergegeven. Voor een volledig begrip wordt verwezen naar de oorspronkelijke wetsteksten (www.minlnv.nl 'Onderwerpen Natuur'). Aan deze tekst kunnen derhalve geen rechten worden ontleend.

¹ a) de bepalingen inzake de gemeenschappelijke markt en een vrij verkeer van goederen van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap; b) de bescherming van flora en fauna; c) de veiligheid van het luchtverkeer; d) de volksgezondheid of openbare veiligheid; e) dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten; f) het voorkomen van ernstige schade aan vormen van eigendom, anders dan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren; g) belangrijke overlast veroorzaakt door dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort; h) de uitvoering van werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en in de bosbouw; i) bestendig gebruik; j) de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling.

² Besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van TRCJZ/2004/5727, houdende vaststelling van rode lijsten flora en fauna.